

FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR

*Gaziyeva Zaynabxon Narimanovna, O‘zDJTU
Tarjimonlik fakulteti Roman-german tillari
tarjimashunosligi kafedrasida katta o‘qituvchisi
Ziyadullayeva Sabina Nabijon qizi O‘zDJTU
Tarjimonlik fakulteti, 2-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola frazeologik birliklarni nemis tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish masalalariga bag‘ishlangan. Maqolada frazeologik birliklarning tilda tutgan o‘rni yoritilgan, har ikki millatning madaniyati, urf-odatlar va mentalitetini hisobga olish muhimligi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: idioma, maqol, matal, frazeologik birliklar, tarjima, ma’no, xalq, birlik.

Mamlakatimizda chet tilini bilishga bo‘lgan ehtiyoj kundan kunga ortib bormoqda. Chunki chet tilini o‘rganish turli madaniyatlar va turfa fikrlar bilan tanishish uchun keng imkoniyatlarni ko‘lamini ochib beradi. Chet tillarini o‘z ona tilimiz bilan solishtirgan holatda, ikki millat qadriyatlarini o‘zaro taqqoslab o‘rganish esa juda samarali usullardan sanaladi. Bu ayniqsa, frazeologik birliklarni tarjima qilish jarayonida qo‘l keladi. Jaloliddin Rumi hazratlari ta’kidlaganidek, “Har til - ko‘ngilning pardasidir. Parda qimirladimi, sirlar ochiladi”

Demak, tilning har qanday dolzarb ko‘ringan muammolariga ham yechim topishning yo‘llari mavjud. To‘g‘ri, nemis tilidan o‘zbek tiliga turli frazeologik birliklarni tarjima qilishda tarjima orqali ifodalangan muvofiq jumla va frazeologik birliklar o‘z asl qiyofasini yo‘qotishi mumkin. Lekin yana bir muhim jihat shundaki, bizda maqol va matallarni o‘rganishga bo‘lgan e’tibor yetarlicha emas. Aslida, xalq tilining boyligi frazeologik qatlamning yetukligi, rang-barang jumla va oz so‘zlar ishtirokida ko‘p ma’nolarni ifodalash bilan o‘lchanadi. Negaki, odamlarning hayot muammolari, qayg‘usi-yu quvonchi, mehnati, mag‘lubiyat va g‘alabasi ibora, maqol, matallarda o‘z aksini topgan.

Darhaqiqat, turli tillarda shakl va ma’no jihatdan bir xil bo‘lgan maqol, matal va iboralar juda ko‘p uchraydi. Masalan: o‘zbek tilida faol qo‘llaniladigan “*Butun vujudi quloqqa aylanmoq*” idiomasi nemis tilidagi ayni muqobil varianti mavjud, “*ganz Ohr sein*”. Quyidagi turg‘un birikmalarni misol tariqasida keltirib o‘tmoqchiman: *Kurze Schuerze haben, guter Hoffnung sein*, bu birikmalar homiladorlikni anglatadi. Shu kabi turg‘un birikma, matal, idioma, iboralarning tilimizdagi muqobil variantlarini topish qiyinchilik tug‘dirmasada, ba’zi birlarini ayni bizning mentalitet va qadriyatlarimizga mos va xos keladigan variantlarini topish tarjimonidan yetuk bilim, tafakkur va chuqur izlanishlarni talab qiladi.

Nemis tili idiomalarga boy til hisoblanadi. Idiomalar - tilda uzoq vaqtdan beri mavjud bo‘lgan iboralar. Ularni so‘z, birlik sifatida tahlil qilib bo‘lmaydi. Rudi Konradning fikricha, idiomalar morfemaga o‘xshash tuzilmalar bo‘lib, ularning ma’nolarini so‘zma-so‘z talqin qilishdan xulosa qilib bo‘lmaydi, ya’ni umumiy ma’no idiomalar tarkibida alohida ta’kidlangan so‘zlarning ma’nosiga bog‘liq emas.

Masalan: “*Kapalagi uchib ketdi*” (*cho‘chidi*), “*Dili siyoh bo‘ldi*” (*xafa bo‘ldi*). Nemis tilida ham bu kabi misollar talaygina va ularni o‘zbek tiliga tarjima qilishdagi qiyinchilik hamda muammolar tarjima jarayonida tarjimondan o‘ta sinchkovlikni talab qiladi. Masalan: “*Schwein haben*” (*umg*), (*omadi chopmoq*); “*Er hat Schwein.* - *Uni omadi chopdi*” *deb tarjima qilinadi.*

Yana shunday iboralar borki, ularning muqobili tarjima qilinayotgan til uchun butkul yot bo‘lishi mumkin, ya’ni tarjimon bu kabi frazeologik birlikka bir yoki ikki so‘zdan iborat ekvivalent topolmasdan faqatgina mazmuni kengaytirib yoritish bilan kifoyalanishi mumkin bo‘lgan holatlar ham ko‘p uchraydi. Bunga nafaqat nemis tili, balki o‘zbek tilida ham ko‘plab misollar keltirish mumkin: „Ichini kemirmoq“, „Ichetini yemoq“, frazemalari ruhiyatda kuchli darajada bezovtalik borligidan darak beradi. „*Umri tugay deb qolgan*“ iborasi esa: „*Bir oyog‘i to‘rda, bir oyog‘i go‘rda*“ birikmasi bilan beriladi. Bu kabi birikmalarning aynan mos variantini nemis tilida topish mushkul. Xuddi shunday, nemis tilida uchraydigan frazeologizmlarni tarjima qilish jarayonida ham shu kabi holatlar kuzatiladi.

Frazeologik birikmalar kuchli ma’no, bo‘yoqdorlik, obrazli ifodalar orqali nutqni faol vositaga aylantirib, asosan badiiy adabiyotda va publisistikada o‘tkir va ishonarli tasviriy vositalarni yaratishga imkon beradi. Idiomalar qahramon obrazini tasvirlashda, personajlar nutqini shaxsiylashtirishda voqealarning emotsional tasvirini yaratishda kuchli vositadir. Idiomalarni nemis tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishdagi qiyinchiliklar deyarli barcha tarjimonlar uchun alohida muarakkablik darajasiga ega bo‘lgan yo‘nalishdir. Chunki ko‘p holatlarda idioma tarkibiy qismlarini bir tildan boshqa tilga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilib bo‘lmaydi.

Garchi frazeologizmlar ona tili bo‘lmaganlar uchun qiyinchilik tug‘dirishi mumkin bo‘lsa-da, ularni o‘rganish tarjimon va shu soha ixlosmandlari uchun qiziqarli. Frazeologizmlar oldingi davrlardagi juda ko‘p voqea, holat va ma’lum vaziyatlardan darak, xabar beradi

Xulosa: Frazeologizmlar dunyo, biz yashab turgan borliq va jamiyat haqida madaniy ma’lumot tashuvchi lingvomadaniy birlik hisoblanadi. Shuning uchun ham frazeologik birliklar o‘zida xalq mentaliteti va madaniyatini saqlovchi "hikmatlar xazinasi" bo‘lib, ular avloddan avlodga meros qilib qoldiriladi.

Frazeologik birliklarni turli jabhalarda o‘rganish tadqiqotchilarga ularning turli xususiyatlarini farqlash va tilning frazeologik zaxirasi boyligini isbotlash imkonini beradi. Bu sohadagi tadqiqot natijalari, ayniqsa, doktorlik dissertatsiyalari katta nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, aynan shu soha taraqqiyoti uchun yangi istiqbollarni ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. "Hikmatlar, afirizmalar to‘plami" <https://hikmatlar.uz/quote/843>
2. Hans Shemann Deutsche Idiomatic. Shtuttgart, Drezden, 1993. Chernischewa II Feste Wortkomplex des Deutschen in Sprache und Rede. Moskva, 1980 yil. Iskos A., Lenkova A. Deutsche Lexicology. Leningrad, 1970 yil. Imyaminova Sh. nemis leksikologiya (matn ma’ruzalar). -T.: Universitet, 2000 yil.
3. Reformatskiy A.A. Tilshunoslikka kirish. Moskva: Aspect Press, 2004,

4. Rudi Konrad. Lexikon der sprachwissenschaftliche Termini, VEB. Bibliografiya Institut, Leyptsig, 1988.

5. Axmanova O.S. Lingvistik atamalar lug’ati. M. Ensiklopediya, 1969.

6. Annelies Gertsog, Artur Mishel, Gerbert Ridel. Deutsche idiomatische Wendungen mo‘yna Oslander. VEB, Verlag Enzyklopädie, Leyptsig, 1976 yil.